

Dus zal de gemeene-gratie-leer moeten worden getoetst, wil men de scheuren in Kuypers kleed en in het onze niet negeren, en dus — erger maken. Laat niemand meenen, dat de door ons hier aangeroerde kwestie alleen het probleem der kunst raakt; een probleem, dat alleen sommige ietwat buitenissige broeders en zusters moge interesseeren.... Neen, zij is er ook op het gebied van de staatsleer, de staats-waardeering, de staatskunde. O, we vergeten nimmer den rijken zegen, dien God ons schonk in Kuypers levens-werk, dat o.m. voor het staatkundig leven ons het principe der „sovereiniteit in eigen kring“ geschonken heeft; waarover elders in dit nummer, zie Kant, den filosoof der Vrijheid (!), hoort poneeren, dat de heerscher alleen maar rechten en geen plichten heeft, die herinnert zich Christus woord: wie de zonde doet (ook in de valsche vrijheidsfilosofie) die wordt een slaaf der zonde: hij roept straks om een heerscher, die alleen maar rechten heeft. Ja, alle vrijheidsfilosofie, die God noch Gebod ontziet, leidt tot de slavernij. Ook andere filosofieën schuimen den dictator op, dien van de democratie, en dien der élite. En de theorie van het natuurrecht predikt willekeur en dus het recht van den sterkste. Welk een weldaad is tegenover dit alles Kuypers leer der sovereigniteit in eigen kring: God als oppersouverein, elke kring van leven bepaald door zijn daarvoor gegeven ordinantie, en alle macht daaraan gebonden.

En toch zal ook onze staatsleer moeten worden getoetst, met name voor wat den opbouw uit de gemeene-gratie-gedachte betreft. Twee lijnen loopen ook hier in Kuypers werk: de ééne, die den staat verklaart uit de negatieve (zonde-temperend, chirurgische, medische) werking der gemeene gratie, de andere, die hem (binnen het kader der gemeene-gratie-leer) afleidt uit positieve, niet-chirurgische, zegenende, leiding gevende gaven van den almachtigen God. De ééne begint bij den zondvloed, ziet in Babels torenbouw een verboden greep naar een wereldeenheden, aanbidt dan straks de genade, die in het oordeel van Babels spraakverwarring meekomt, als God de menschen tot decentralisatie dwingt, hen — naar het scheppingsgebod —

b) Hpiende, althans verspreidende, over de aarde. natuurlijk deze lijn doorredeneerende, luidt dan bijwijlen: „geen wereldrijk aan deze zijde van acht beioordeel. De andere lijn van denken daarvoor pint den draad der positieve, niet-medi-zelf. „als noodmaatregel toebedeeling van

c) Hele en bestuursgeven verder, ziet in den in haar in de overheid een instelling, die eenheid oer-mandaat heeft, van den beginne, laat penite voor een wereld-rijk, dat niet daarin zondigt, dat het de wereld wil beschrijven, doch alleen maar hierin, dat het dit doet op eigen naam en in eigen gezag.

Speculaties? Allermint. Als Groen van Prinsterer spreekt van een „apart gecreëerd terrein“ voor het christelijk volk, apart gecreëerd, omdat de overgrote helft der burgers niet meedoet, en de overheid niet christelijk is, en als Kuyper (Tweeërlei Vaderland) dit spraakgebruik overneemt, en het met beroep op Jesaja 8:16 rechtvaardigen wil, dan verstrikt zich het betoog in eigen draden. Want, als Jesaja 8:16 spreekt over Jesaja's isolentpositie, is dat dan isolent in de kerk, of in den staat? Den ééne keer wordt het bij Kuyper gezien in kerkverband (particuliere genade), den anderen keer in staatsverband (gemeene gratie). Maar intusschen roepen Hoedemaker en Haitjema hardnekkig: heel de kerk en heel het volk. De oplossing zal weer liggen moeten in dezelfde lijn, als waarop we hierboven wezen inzake de kwestie der conscientievrijheid: ontwerp geen terreinen van gemeene en bijzondere genade, „doch laat staat en kerk hun eigen aard en roeping, elk voor zich. Dan zal dwars door de internationale à la Moskou heenklinken onze psalm naar de internationale theocratie (artikel 37), en zal weer de anti-these, dat geweldige thema van Kuyper het beeld van den staat en van het wereldleven ook der laatste dagen beheerschen, zonder in haar verschrikkelijke en vertroostende consequenties te worden gehandicapt door een tweeslachtige twee-terreinenleer. Een „apart terrein“ wordt dan niet door ons gecreëerd, doch door het leven naar Gods ordinantiën vanzelf afgebakend, dat we zelf niet weten, hoe. Maar 'tis dan niet a-part meer; het is het eigenlijke leven van den staat, en van de kerk, en van de wetenschap, en van de kunst, dat daar zijn polsslag alsdan laat gevoelen. En de sectariërs, de afgescheidenen, dat zullen dan de zondaars zijn, die niet des Heeren ordinantiën hebben gelezen uit en geëerbiedigd Zijn Woord. Zij, en niet wij, die met Kuyper, uitgesproken tegen „s werelds remonstrantiën“ in leer- en vragen naar 's Heeren ordinantiën.

Kort zullen we slechts tenslotte spreken over de pluriformiteitsgedachte.

Ze neemt in Kuypers „Calvinisme“ een breede plaats in. In de kerk, in de menschheid, in het calvinisme zelf. „Is de kerk de vergadering der geloovigen, komen de kerken uit de personen der belijders op, om zich zoo eerst door confederatie tot eenheid te verbinden, dan brengt de schakeering in het leven vanzelf ook op kerkelijk

Deze plaat heeft tot opschrift: „Kuyper als Sphinx“. Deze caricaturist neemt niet zozeer Kuyper, als wel zijn tijdgenooten in het oog, als hij zichzelf en hen temminste goed begrepen heeft. Begrijpen wij hem goed, dan bedoelt hij evenwel 't juist andersom.

terrein veelvormigheid, en moet zich het allen gemeenschappelijk leven wel zuiverder in de ééne dan in de andere kerk belichamen“ (55). Dat is dan geredeneerd uit de variatie der geschapen creaturen, gelijk ze, in een zondige wereld, geen oorzaak, doch wel één der vele aanleidingen wordt van 't meer of minder zuiver zijn oerkerk, opgevat als „georganiseerde openbaringsvorm der religie“.

Maar dit kerkelijke gegeven wordt straks dwingend voor de kerk, gelijk Kuyper ze ziet. Hij hecht — terecht — hooge betekenis aan het feit, dat de calvinistische theologen, „door de kerk niet in een hiërarchie of „Anstalt“, maar in personen der belijders te zoeken, het beginsel zelf der vrijheid op kerkelijk erf tot uitgangspunt kozen“. „Immers, — zoo gaat hij dan verder, „krachtens dat beginsel stond er op aarde geen andere macht boven de plaatselijke kerken, dan deze kerken zelve door hare confederatie oprichtten. Dies nu moest het verschil dat mensch en mensch scheidt, ook als wigge in de eenheid der uitwendige kerk dringen. Verschillen van landaard en zeden, verschillen van neiging en gemoedsleven, verschillen van diepte of oppervlakkigheid, moesten er toe leiden, om hier de ééne, daar de andere zijde van het ééne zelfde beeld der waarheid meer eenzijdig in het oog te doen vatten“ (55).

Ook hier zetten wij een vraagteken. Want de onderscheiden tusschen verschillende „zijden“ van het ééne beeld der waarheid kunnen nooit een wigge drijven in dat ééne waarheidsbeeld“. Ze kunnen alweer daartoe aanleiding worden (in een zondige wereld), maar aanleiding en oorzaak zijn twee. Oorzaak is alleen de zonde, die de

kerk niet erkent als juist die „nieuwe menscheid“, die er is, om te verhinderen, dat onderscheidingen tusschen menschen oorzaak van scheiding worden. En daarom is 'teen onverantwoordde gedachtesprong, als Dr Kuyper dan verderop betoogt, dat „deze veelvormigheid“ van de practijk van het calvinistisch beginsel onafscheidelijk is, den bloei van het godsdienstig leven veel sterker bevordert heeft, dan de afgedwongen eenheid, waarin Rome heil zocht“ (55).

Ook hier een prijsgeven van de eenheid der zichtbare kerk, op grond van de vrijheidsgedachte. Ons dunkt het juist; en het lijkt ons goed en noodig, den God, die Kuyper verwekte, te beloven, dat wij op dat vraagstuk ons allen zullen wipen. Vergis ik me niet, dan treedt ook hier een schaduwzijde van Kuypers marialen heerschersdrift aan den dag: hij wil het geveene, hetgeen geschied is, aanvaarden, o neen, niet zonder critiek — dan ware hij geen Abraham Kuyper — maar toch met behulp van een theorie, die het „calvinisme“ (het op zijn vrijheidsdrang) min of meer als gegeven grootheid neemt, gelijk het daar ligt, en dan daaruit verder redeneert. Verder redeneert op een wijze, die in bepaalde conclusies Kuyper tegen Kuyper opponeeren doet.

Want als hij zegt, dat die van de practijk (!) van het calvinistisch beginsel onafscheidelijke veelvormigheid den bloei van het godsdienstig leven veel sterker bevordert heeft, dan de afgedwongen eenheid, waarin Rome heil zocht, dan merken we weer op: de schade, die Rome leed en lijden deed, was geen kwade vrucht van Rome's eenheid, doch van de valscheheid, de onkerkelijkheid, het wereldsche hier eenheid. En de winst, die 't calvinisme bracht, dankte het niet aan de „wigge“, gedreven in het lichaam der kerk, doch aan de kiemkracht van het zaad des Woords.

Daarom willen we, dankbaar voor de krijgshaftige figuur, die ons in Kuyper werd geschonken, toch op meer dan één punt bidden, dat wij den theoloog in hem minstens even nabij komen als wij den generaal nabij getreden zijn. En dat in ons ook de laatste schijn van een overwoeking van den theoloog door den generaal worde overwonnen. Dan zullen we niet de fout beloopten, dat we inzake den staat zijn institutairen vorm voorop plaatsen, doch inzake de kerk het institutionair karakter laten komen op het tweede plan, om het eerste te reserveeren voor „wezen“ en „organisme“. En eer wij „Kerk“ en „kerken“ (groot en kleine k) tegen elkander uit gaan spelen, zullen we ons afvragen, of wij het ook zouden durven doen met „Staat“ en „staten“ (groot en kleine s).

En dan zal de rijke zegen van Kuypers levens-werk te krachtiger openbaar worden en zal de wensch, dien Kuyper zelf geuit heeft (zie het artikel van Prof. Honig), de wensch n.l., dat leerlingen de oneffenheden uit zijn oeuvre zouden wegnemen, geen historische anecdote, doch een ons zelf vervullend begeeren worden.

En geve God, dat daarbij de laiddunkendheid ophoude, den een 'n struikelblok te doen plaatsen op het gehoorzaamheidspad van den ander.

K. S.

Dr Kuyper en de Irenischen.

Er is in het leven en den arbeid van Dr Kuyper een aangrijpende tragedie te bespeuren. Een tragedie, die als een donkere schaduw ligt uitgespreid over heel zijn levensstrijd. Ze bestaat, kort gezegd, hierin, dat Kuyper in de beslissende momenten van zijn leven zijn zwaarsten, bittersten strijd altijd moest voeren tegen „broeders“, tegen mannen, die met hem, den ééne Verlosser, Jezus Christus, aanbaden en liefhadden.

In den jongsten tijd heeft men wel eens gezegd, dat Kuypers strijd zich altijd richtte tegen de „vijanden“, tegen hen, die „buiten stonden“. Het is ten eenenmale onbegrijpelijk hoe men zó iets zeggen kan. Niets is minder waar! Wie zó spreekt kent de levensworsteling van Kuyper niet. Zeker als partijleider, als politicus richtte hij vóór alles de wapenen tegen de liberalen en socialisten — in den politieke kamp was die strijd ongetwijfeld het hoofdmoment! Maar op kerkelijk, op universitair, op wetenschappelijk terrein waren zijn felste tegenstanders de broeders, de geloofsge-nooten.

Ongetwijfeld richt Kuyper zich in de eerste jaren van zijn publiek optreden vooral tegen het Modernisme. Met al het élan van een jong, buitengewoon bekwaam strijder richt hij zijn schitterende aanvallen tegen het toen reeds verouderde Modernisme van Scholten en Opzoomer en hun epigonen.¹⁾ Maar van het begin van zijn optreden af, wordt hem niet minder de rusteloze strijd tegen de broeders opgedrongen. En na 1877, het jaar van de oprichting der (tweede!) Heraut, is van een strijd tegen de modernen nauwelijks meer sprake. Wel worden allerlei uitlatingen en daden van de modernisten door Kuyper bespro-

ken — maar alléén om aan te toonen hoe het Modernisme zich ontwikkelt — of liever — hoe het zichzelf al meer vernietigt en langzaam ondergaat. En de strijd, de eigenlijke strijd woedt dan vooral binnen de grenzen der orthodoxie. Tegen mannen als Van Oosterzee; Doedes; Van Toorenbergen; Bronsveld; Gunning Sr en Jr; Valeten; Kleyn; Vos enz. De geestelijke worsteling van Kuyper is — ondanks hem — een broeder-oorlog geworden.

„Neen, de strijd van het oogenblik gaat niet meer tegen de Modernen. Met hen is afgerekend. Hun beloften hebben één voor één gefaald. Met ééne, het zij hun nagehouden, maar ze verlaten dan toch het slagveld.“

Maar daarom is de strijd nog niet uit. Geheel dezelfde strijd (!!) keert in andere vormen weder; en het smart ons, het te moeten uitspreken: Die strijd keert thans terug in veel gevaarlijker (!) vorm, want onder hen, die nu tegen ons overstaan, en die de kerk Gods van haar fundament afschuiven, zijn zoovele hartelijk geliefde broeders, die we zoo gaarne sparen wilden.²⁾

Om nu dezen vinnigen strijd van vele broeders tegen Kuyper en de zijnen te verstaan is het noodzakelijk, dat men in hoofdtrekken de toestand, de positie van de groote groep orthodoxen hier te lande, gedurende de laatste helft der voorgaande eeuw, kent.

Onder die orthodoxen stonden enerzijds de Afgescheidenen, anderzijds de Methodisten van allerlei slag, als min of meer afgesloten groepen

apart³⁾ phalanx. Deze gro-
tied een
meedoo-
zelfver-
een hoo-
per teg-
moed d-
heden v-
gelijk w-
moderni-
Men i-
grootte g-
heeft. D-
gebruik-
heden v-
houden.
Jezus C-
van de
Zijn we-
meeste
stootelij-
Heilige
goddelij-

Deze
waarhe-
niet bui-
Vóór t-
t we e-
Tweeër-
met den
scheider
Eener-
vinden
en — w-
de mens-
de oude
wingen,
rondom
flensd e-
kringen
gevonde
Predik-
lijk slec-
Tegen
schen.
Zeker,
doxen,
zin. De
diep de
beweging
eenerzij-
sterke i-
werken
Duitsch-
bij de g-
de man-
„moder-
leven, o-
school e-
Deze
universi-
dien tijd
nen —
vloed e-
theologi-
Hun on-
miek me-
werkelijk
teiten v-
geestelij-
doende
waar z-
macht k-
Langz-
de twee
en aanz-
gereform-
het hist-
tot het
de man-
Reeds
schil tus-
orthodox-
singen h-
Gereform-
Groen w-
eens tee-
blindhei-
broeders
Groen h-
In die
Kuyper
doxen“
atie en
Kuyper
Heraut“
in ethi-
tepie de-
de zijner
en de
en zijn

1) Men denke aan de lezing: Eenvormigheid, de vloek van het Moderne leven; Het Modernisme, een Fata Morgana op Christelijk gebied; en studies als: De Nuts-beweging; De leer der onsterfelijkheid en de Staatschool; enz.

2) „De Heraut“, No. 332, 4 Mei 1884. Reeds in 1876 schreef Kuyper: In de Kerk niet slechts de moderne Theologie bestrijden — och, waartoe die teringlijderesse alleen hard gevalen? Zie: Ons Program enz., p. 161.

3) „De
4) „De
5) „De
6) „De
7) Zie

„nieuwe menschen, dat onder-
schen oorzaak van
is 'teen overant-
Kuyper dan ver-
migheid" van de
beginsel onafschel-
dienstig leven veel
afgedwongen oen-
5).

de eenheid der
vrijheidsgedachte
lijkt ons goed en
wekte, te beloven,
allen zullen wer-
edt ook hier een
tialen heerschers-
gegevene, hetgeen
niet zonder cri-
aham Kuyper —
theorie, die het
idadrang) min of
gelijk het daar
ert. Verder rede-
paalde conclusies
doet.

de praktijk(f)
afschiedelijke vol-
godsdienstig leven
i de afgedwongen
i, dan merken we
ed en lijden deed,
e's eenheid, doch
heid, het wereld-
die 'calvinisme
wigge", gedreven
in de kiemkracht

or de krijgshaftige
geschieden, toch
it wij den theo-
nabij komen als
ijn. En dat in ons
verwoeking van
orde overwonnen
eloopen, dat we
tutairen vorm
kerk het insti-
het tweede plan,
oor „wezen" en
i „kerken" (grote
un spelen, zullen
t zouden durven
oote en kleine s).

Kuyper's levens-
orden en zal de
heeft (zie het
sch n.l., dat leet
oeuvre zouden
edote, doch een
len.

laaldunkendheid
te doen plaatsen
den ander.

K. S.

toonen hoe het
of liever — hoe
langzaam onder-
ke strijd woedt
der orthodoxie.
e; Doedes; Van
ning Sr en Jr,
telijke worsteling
— een broeder-

enblik gaat niet
en is afgerekend
een gefaald. Met
naar ze verlaten
det uit.
t in andere vor-
et te moeten uit-
erug in veel ge-
en, die nu tegen
ds van haar fun-
hartelijk geliefde
paren wilden."

n vele broederen
taan is het nood-
de toestand, de
hodoxen hier te
der voorgaande

eenerzijds de Af-
disten van aller-
esloten groepen

leeds in 1876 schreef
derne Theologie be-
sle alleen hard geval-

apart.³⁾ Het centrum van de groote orthodoxe phalanx was in de Nederlandsch Hervormde Kerk. Deze groote groep vormde uitwendig gezien langen tijd een tamelijk sterke eenheid. Door de felle, meedoogenlooze aanvallen van het enthousiaste, zelfverzekerde Modernisme waren ze a.h.w. op één hoop gedreven. Ze verweerden zich zeer dapper tegen den oprukkenden vijand en met den moed der wanhoop trachtten ze de hoofdwaarheden van het christendom zooveel als maar mogelijk was te redden uit den worgenden greep der modernistische kritiek.

Men moet goed vasthouden, dat we bij deze groote groep met orthodoxe christenen te doen heeft. Dat wil naar het gangbare kerkelijke spraakgebruik zeggen: met menschen, die de hoofdwaarheden van het algemeen geloof summierlijk vasthouden. „De belijdenis van de Godheid des Heeren Jezus Christus, van Zijn wonderen en opstanding, van de verzoenende kracht van Zijn bloed, en van Zijn wederkomst ten jongsten dage, — is voor de meeste dezer broederen nog even vaste en onomstootelijke waarheid, als het feit, dat er in de Heilige Schrift ons een woord toesprekt met goddelijk gezag." ⁴⁾

Deze eenheid van opvatting inzake cardinale waarheden sloot evenwel diepgaande verschillen niet buiten.

Vóór alles moet in deze groote orthodoxe nuance tweeeërlei strooming onderscheiden worden. Tweeërlei strooming, die men alleen in verband met den ontwikkelingsgang der historie kan onderscheiden en verstaan in elks eigenaardigheid.

Eenerzijds was er een groote groep, vooral te vinden onder de eenvoudige, trouwe kerkleden, en — waar de prediking verwaterd was — onder de menschen der „gezelschappen", die leefden uit de oude, gereformeerde gedachten en beschouwingen, zooals we die vinden in de bloeiende kerk rondom de Synode van Dordrecht. Hoe ook verflensd en van glans beroofd, toch werd in die kringen de rijke, gereformeerde waarheidsschat gevonden.

Predikanten behoorden tot deze groep aanvanke-lijk slechts zeer weinigen.

Tegenover dezen, laat ons zeggen, recht- schen vleugel der orthodoxie, stond een andere. Zeker, nog eens, daartoe behoorden ook ortho- doxen, maar — niet in nationaal-gereformeerden zin. De menschen die er toe behoorden hadden diep den invloed van buitenlandsche religieuze bewegingen en theologieën ondergaan. Men denke eenerzijds aan den Nederlandschen Reveil, waarin sterke invloeden van Zwitserland en Frankrijk werkten. En anderzijds aan de velen, die in Duitschland hun licht hadden onttoken, vooral bij de groote figuren der Vermittlungstheologie, de mannen, die een verzoening wilden tusschen „modern" en „orthodox", en die „voor 't moderne leven, o, zoo warme sympathie en van de nacht- school o, zoo hartgrondigen afkeer koesterden" ⁵⁾.

Deze groep werd vooral gevoed vanuit de Rijks- universiteiten. De professoren in de theologie in dien tijd — we spreken alleen over de niet-modern- nen — stonden allen onder buitenlandschen in- vloed en wisten van de nationale Gereformeerde theologie uit de gouden eeuw nagenoeg niets af. Hun onbekendheid daarmee — vooral in de pole- miek met Kuyper kwam dat aan het licht — was werkelijk verbijsterend. En uit de Rijksuniversi- teiten vloeide deze geïmporteerde theologie in de geestelijke aderen der predikanten en drong zoo- doende óók door onder de leden der gemeente, waar ze vooral „de beschaafde klasse" in haar macht kreeg.

Langzamerhand kwam er verwijdering tusschen de twee vleugels der orthodoxie. De predikanten en aanzienlijken (de linkervleugel) voelden: dat gereformeerde volk hoort niet bij ons. Terwijl het historisch-gereformeerde deel van het volk tot het inzicht kwam: Die godgeleerden zijn niet de mannen naar het hart van Jeruzalem. ⁶⁾

Reeds in Groens leven en strijd kwam het ver- schil tusschen deze twee stroomingen in de ééne orthodoxie meermalen pijnlijk aan den dag. Bot- singen bleven niet uit. Groen zelf behoorde tot de Gereformeerde richting: „Ik ben Calvinist". Maar Groen wilde het verschil niet zien. Hij leed, zooals eens tekenend werd gezegd aan een vrijwillige blindheid. Wel deden die andere, „buitenlandsche", broeders zijn plannen telkens mislukken, maar Groen brak niet met hen.

In die „linkse" flank der orthodoxie, door Kuyper „gematigd-orthodoxen" of „modern-ortho- doxen" genoemd ⁷⁾, was ook weer heel veel vari- atie en verschil van gevoelen. Telkens schildert Kuyper die verschillen. Reeds in No. 13 van „De Heraut" classificeert hij die gematigd-orthodoxen in ethischen (Beets, Valetton, Gunning, Chante- tepie de la Saussaye); critischen (Doedes met de zijnen); de supra-naturalisten (Prins e.s.) en de evangelisch-kerkelijken (Oosterzee en zijn volgelingen). Later onderscheidt Kuyper

3) „De Heraut", No. 163.

4) „De Heraut", No. 54.

5) „De Verflanting der Grenzen", p. 43.

6) „De Heraut", Nos. 349, 94, 91.

7) Zie b.v. „De Heraut", No. 48.

ook nog jongere en oudere ethischen. ⁸⁾ Ook rekt hij tot hen de zwakke vleugel der confes- sioneelen en de Neo-Kohlbruggianen.

Deze verschillen zijn niet gering. „Als ge op beginsel en methode komt, staan Oosterzee en Doedes lijnrecht tegenover elkander; is Lamers het met Cramer oneens; en Lamers weer met Gunning; en Gunning weer met Valetton; en Valetton met de Jonge de la Saussaye". ⁹⁾

Voor al omtrent den aard der dogmatiek is er bij die moderne orthodoxen diepgaand verschil van opvatting. En dit had tengevolge dat bij hun leer- lingen onder de predikanten, „alle vastheid en eenstemmigheid ontbreekt, en dat een theologisch pleidooi, namens hen allen gezamenlijk en corps gevoerd, eenvoudig ondenkbaar is. Dat voorts de catechisatiekinderen bij elken nieuwen predikant die komt, weer nieuwe dingen te hooren krijgen. En dat evenzoo uit de prediking dezer broederen of alle dogmatiek wegblijft, of wel bij dogmatische behandeling de helderheid ontbreekt, en het „fijne puntje" onbesproken blijft." ¹⁰⁾

Al die verschillend gegroepeerde broeders, die tot den linkervleugel van het orthodoxe front be- hooren, noemt Kuyper stereotyp met den naam „irenischen".

Het is zaak nauwkeurig te weten, wat hij met dat woord wilde uitdrukken. Vooral moet ver- warring met een ander woord, n.l. „ethischen" worden voorkomen.

Met den naam „ethisch" wordt o.a. aangeduid „zeker stel, zeker geheel van theologische mee- ningen, wier herkomst bijna allerwegen over Schleiermacher tot op Schilling en Fichte in zijn tweede periode teruggaat, en van wier nadere karakteriseering we ons vooralsnog onthouden, om ditmaal slechts op één kenmerk te wijzen, dat het subjectief bewustzijn in deze ontleding der waarheid het object te zeer beheerscht."

„Ethisch duidt dus aan een theologische richting, waartoe uitsluitend de kringen be- hooren die zich achtereenvolgens om den ouden en den jongen De la Saussaye gevormd hebben".

Maar Irenisch, dat is heel wat anders!

„Want wat wil Irenisch zeggen? Eenvoudig dit: dat men een verdraagzame houding aanneemt jegens hen die de waarheid Gods, gelijk die in de Heilige Schrift geopenbaard is, geheel of ten deele verloochenen."

Sommigen zijn nu Irenisch op maatschappelijk en theologisch en kerkelijk gebied. Anderen alleen op kerkelijk gebied en in de theologie. En anderen weder alleen op kerkelijk terrein."

Irenisch duidt dus „niets aan dan de ver- houding waarin men zich tot de heele of halve verwerpers der waarheid plaatst, met name in den kerkelijken strijd. Dus geen richting. Geen beginsel. Geen stel van denkbeelden."

Dientengevolge zijn we in ons recht en accu- raat op den koop toe, indien we van Ethisch alleen dan spreken, als we op theologisch terrein de denkbeelden bestrijden van de twee aangeduide kringen (de oud-Ethischen om Gunning en De la Saussaye Sr; en de jong-Ethischen om De la Saussaye Jr en Valetton Jr enz. — C. V.); maar van Irenisch gewagen zoo dikwijls we op heb- ben te roeien tegen dien breeden stroom van ker- kelijke lijdelijkheid, waarin beurtelings en de Ethischen, en de school van Van Oosterzee, en die van Doedes, en de oud-Supranaturalisten, en de „Mee- tingsmenschen", en nu ook (in strijd met Kohl- brügge's eigen doen en streven) eenige jongere Kohlbrüggeanen hun beekjes doen uitvloeien." ¹¹⁾

Anders gezegd: „Irenisch" toch is, naar kerkelijk spraakgebruik, in het minst niet een persoon, die alles, maar één, die meer dan hij mag toegeeft, op het stuk der waarheid". Irenisch is „geheel die groep van orthodoxen, die er tegen zijn, dat men het rasterwerk van onze Formulieren weer van zijn roest ontdoe en weer als tuin uit- spanne om het kerkelijk erf." ¹²⁾

Een op den voorgrond tredende karaktertrek van al deze Irenischen is hun afkeer van de Gerefor- meerden. Die Gereformeerden vormen een groep „dompers", een „klompen-patrouille" ¹³⁾. Het zijn „Veluwsche menschen"; „wijsneuzen"; „stijfkop- pen"; „ultra's"; „onverzettelijke lieden". Ze vor- men een „nachtschool", die moet worden „afge- trapt" ¹⁴⁾. De irenischen hebben zich sinds jaren

8) „De Heraut", No. 163.

9) „De Heraut", Nos. 54, 49.

10) Idem.

11) „De Heraut", Nos. 163, 76, 91, 54.

12) „De Heraut", No. 76.

13) „De Heraut", No. 249.

14) Voor het verstaan van deze uitdrukking moet men weten, dat er in het midden der vorige eeuw een irenisch predikantengeseelschap bestond, onder den naam „Ernst en Vrede"; dat geregeld in „De Klomp" bij Veenendaal samen- kwam. In die vergaderingen openbaarde zich fel verzet tegen het Gereformeerde volk, dat door Heldring de „Nachtschool" werd genoemd. Eén van de leden van dat predikanten-gezel- schap vertelde later, met doorzichtige beeldspraak, dat in „De Klomp", de „Nachtschool" was „afgetrapt".

Dit feit heeft Kuyper geweldig aangegrepen. Telkens schrijft hij er over. Men zie „De Heraut", Nos. 48, 94, 298. En vooral, in een polemiek met Van Toorenebergen, de Nos. 319, 320, 326. Verder: *Revisie der Revisie-legende*; „Publyck Epistel" aan Dr. J. J. van Toorenebergen en „Bedoeld noch Gezegd".

de verkeerde hebbelijkheid eigen gemaakt „om ja óók schrap tegenover de modernen te staan, ook een woord van protest tegen de Groningers te hebben, maar om toch in elke speech, in elke preek en in elke lezing zich het diepst de ergeren aan het Farizeïsme: het vriendelijk beeld, lezer, waarin de Confessioneele broeder meest voor hun geest trad." ¹⁵⁾

Van meet af aan is de gematigde orthodoxie opgetreden met de pretentie „dat er met de Gere- formeerde kringen niet te eggen of te ploegen viel; dat het leven in deze kringen, hoe goed gemeend ook, te dof en te muf was; en dat men „als meer ontwikkelde", „meer wetenschappelijke" en „min- der stijve" mannen eenvoudig zijn gang moest gaan, zonder zich aan deze stugge, onverzette- lijke lieden, veel te storen." ¹⁶⁾

„De bestrijders van alle genade" aanvaardt men als helpers, om maar de „belijders van Gods bijzondere genade" te kunnen keeren" ¹⁷⁾.

„Ethisch, reveilman, perfectionisten, oud-supra- naturalisten, groningers, alles is welkom, alles letterlijk mag in dit vermakelijk kerkelijk kien- spel meekienen. Alleen maar de kordate modernen en de Gereformeerden niet."

Op den preekstoel hoort de irenische leek week aan week van een absolute scheiding die het Kruis van Christus in de wereld heeft ingesneden, maar als het op handelen aankomt, ziet het al zijn nobelste leidlieden druk met de spons in de weer, om toch alle grenslijnen uit te wischen." ¹⁸⁾

Kuyper vergelijkt hen meermalen met de Coorn- herts, de Erasmussen, de Gersonieten uit den tijd voor en na de Reformatie van Luther en Calvijn.

Toen Luther en Zwingli en Calvijn moedig vol- hielden, „dat de kerk niet aan bestuursvorm of reglement, maar wel aan Gods Woord en het aloude Christengeloof hangt, toen begon van allen kant het lieve leventje, om onze Hervormers verdacht te maken, voor revolutionairen te schel- den, uit te venten voor kerkverwoesters en kerk- sloopers, en hen met al hun volgelingen te dreigen met den ban."

En dat deden niet alleen de felle Roomschen van die dagen, maar ook de irenischen van het type-Erasmus; of eigenlijk heel het geslacht der Gersonieten.

Gersonieten namelijk waren volgelingen van den mystieken Johannes Gerson, die met zijn the- ologia affectiva alle ding zweven liet tus- schen bewustzijn en gevoel.

En deze mannen nu, te ernstig om met de dwa- ling mee te loopen, en toch weer niet energiek genoeg om door te tasten, die riepen maar aldoor: „Langzaam aan, vrienden! Niet door kracht noch geweld, maar door den Geest des Heeren! Raakt toch niet aan het kerkbestuur. Verbreekt toch de eenheid niet. Van binnen uit hervormen, broe- ders! Hervorming aan hoofd en leden!" ¹⁹⁾

Wanneer men de irenischen in hun doen en laten dus goed beziet, dan moet men erkennen, dat deze broederen alles behalve irenisch zijn! „Soms zelfs kunnen ze zeer hard zijn. Maar zoo iemand over dit *lucus a non lucendo* ²⁰⁾ strui- kelen mocht, die bedenke, dat „irenisch" geen aanduiding is van de irenische wijze, waarop men zijn Gereformeerde broederen behandelt, maar wel van den irenischen toon, waarop men zich tegen- over de geestelijk zieken van de linkerzij uitlaat.

„We hadden dus deze broederen ook wel „anti- Gereformeerden kunnen noemen, maar wijl dit hun min gevallen bleek, geven we, ter vernijding van wat prikkelen kan, aan den naam van Ire- nischen de voorkeur." ²¹⁾

Wanneer men nu deze veelsoortige menschen ge- zamenlijk „irenischen" noemt, dan zou men logisch de gereformeerden de „polemischen" moeten noemen. Kuyper aanvaardt die logische consequentie ten volle. „En nu heeft men vol- komen gelijk, dat we onszelven hier tegenover als de „polemischen" konden aandienen. Maar wat noodzaak ter wereld zou er ter invoering van den vreemden naam zijn, nu we vlak bij huis den welluidenden naam van „Gereformeerden" heb- ben, die precies hetzelfde uitdrukt?"

En immers, dat is zoo.

Want welke kerken de Ireniek ook geduld of geëerd hebben, de Gereformeerde kerk kon dit, in den boven aangegeven zin, krachtens haar be- ginselen nooit.

En dat wel om de beslissende, alles afdoende reden: dat bij alle andere kerken het „*quod non vetitum*"; maar bij de Gereformeerden het „*quod jussum*" gold. D.i. dat u volgens Gere- formeerd richtsnoer te bewijzen valt, niet maar dat uw leer niet met Gods Woord strijdt, maar bovendien dat ze uit Gods Woord geno- men is.

Men vergist zich dus volkomenlijk, door het ge- rucht te doen uitgaan, dat van „Gereformeerden"

15) „De Heraut", No. 46.

16) „De Heraut", No. 48.

17) „De Heraut", No. 198.

18) „De Heraut", No. 200.

19) „De Heraut", No. 208.

20) Met deze uitdrukking bedoelt Kuyper te wijzen op een tegenstrijdigheid tusschen naam en werkelijkheid, b.v. een licht dat toch geen licht is. Lucus is oorspronkelijk een lichte plek in het bosch, later: heilig woud of ook gewoon: bosch. Men meent dat lucus van luco is afgeleid. Vandaar de uitdrukking.

21) „De Heraut", No. 49.

en „Irenischen“ te spreken onwetenschappelijk zou zijn.

Veeleer is deze tegenstelling volstrekt onberispelijk als: zaakrijk, onder ieders bevestiging vallend, en wat alles afdoet, ten volle, innerlijk en zedelijk waar.²²⁾

Hoe fel de strijd tegen deze irenischen ook moge geweest zijn, nooit heeft Kuyper de personen der ethische leidlieden willen aantasten. Zorgvuldig waakt hij er voor hen in persoonlijk geloof of karakter aan te tasten.

„Dat bij dien strijd (tegen de menschen n.l.) nooit op de personen, maar uitsluitend op hun leer de aanval geschiedde, is bekend aan een iegelijk die ons blad geregeld volgde.

Eer hebben we zelfs in de erkenning van de persoonlijke verdiensten van onze irenische broederen met anderen om den palm der eere geijverd.“²³⁾

„Nooit, nooit is door ons of van onzentwege het werk Gods buiten den kring van eigen geestverwanten verkleind, miskend of geminacht, en ons eigen hart is ons getuige, dat de liefde zelfs voor de broederen, die ons het bitterst harteleed aandedden, nimmer in ons gemoed is uitgebluscht.“²⁴⁾

Kuyper heeft er nooit aan gedacht b.v. achterdocht of kwaad vermoeden op te wekken tegen het „persoonlijk Christelijk geloof“ van mannen als Van Oosterzee; Van Toorenenbergen; Gunning. Eer integendeel: hoog waardeert hij in hoge mate de bewerking die het hart dezer mannen van Hooger onderging.²⁵⁾

Zeker er zijn onder de irenischen „ook wel verkeerde naturen en bittere geesten, maar zoo globaal genomen, maken ze toch (mits er niet over „Gereformeerden“ gesproken wordt) een vriendelijken, innemenden indruk. Er zijn er velen onder hen, die we zeer hoog in onze schatting stellen. Niet weinigen, tot wie we als onze meerderen in elk opzicht opzien. Enkelens zelfs die we hartelijk liefhebben; op wier achting we ongeveinsd prijststellen; en met wie het ons een voorrecht is soms saam te zijn.“²⁶⁾

Ja, Kuyper gaat nog verder: ook voor hun arbeid heeft hij in velerlei opzicht waardeering.

Want „even gul als we met deze waardeering van hun personen zijn, even welgemeend is ook onze hulde voor de resultaten, waarop ze ons wijzen kunnen. Ze bouwen net en vaardig. Het is soms een genot hun keurigen gevel aan te zien. De drempel noodigt tot binnentreden. En de vertrekken waarin ze u een onderkomen bieden, zijn ruim, hoog van verdieping, gezellig en goed geventileerd. Of, om de zaak bij haar naam te noemen, bij verreweg de meeste dezer broederen, vindt ge aangename vormen van voorstelling; een uiteenzetting van gedachten die zich prettig lezen laat; en een belijdenis in hoofdzaken van de u dierbare waarheden, aan het ondermijnen van wier vastigheid onze eeuw haar krachten doelloos verspilt.“

„Aan geringerschatting van deze broederen denken we dus niet. „De waarde van hun belijdenis verkleinen willen we niet. Eer willen we anderen opwekken, om in het hoogschatten van hun persoonlijke hoedanigheden en het op prijs stellen van hun positieve resultaten, voor niemand onder te doen.“²⁷⁾

Maar daarmee houdt dan ook de waardeering op. Uit al hun arbeid en al hun vriendelijkheid en al hun talent en al hun ernst zal nooit een woonbaar huis voor de gemeente des Heeren in deze landen rijzen. Het fundament van hun velerlei theologie doen ze immers rusten op een grond die wegschuift. En ze bouwen met een bros cement dat splijten en verstuiven zal.

„Dat fundament nu is hun beginsel; dat cement hun methode — en op die alles afdoende stukken verschillen ze o.i. allen onderling, en al tezaam van de Gereformeerden“.

En daarom moet het Gereformeerde volk tot die Irenischen zeggen: „In uw huis hoe schoon en goed ook, gaan wij, wij het vroeg of laat moet instorten niet in. Door den nood gedrongen bouwen we zelf.“²⁸⁾

In de gemeenten is het trouwe gereformeerde Kerkvolk niet van deze irenische broeders gediend. Wat ze geven en zeggen is te flauw, te zwevend.

Kuyper hoort het de eenvoudigen, die leven bij Calvin en Comrie en Brakel zeggen: „Waar we niet aanwilt, is, dat die nieuwe heeren alles beter willen weten, zelve ook vaak stomperts, die oude stoere godgeleerden als onbeholpen stomperts in een hoek zetten, en bij manier van een nieuwerwetsche table d'hôte ons in plaats van onzen ouden stevigen burgerpot, niets voor den honger bieden dan keurig opgemaakte, mooi er uitzien, lekker smakende, maar innerlijk voedingloze liflaffes“.

„Van dat dierste beweren, dat onze eeuw een nieuwe eeuw was, en dat dus ook de godgeleerdheid nieuw moest worden, en derhalve ook de belijdenis der gemeente in nieuwe woorden moest spreken, en in nieuwe vormen moest worden uitgedrukt, en op nieuwe manieren moest worden aanbevolen; en dat op grond daarvan de pygmeeën onzer tegenwoordige kerken in staat waren producten van geestelijke klaarheid te leveren waar een Calvijn's arbeid kinderspel bij leek, — zie daar weigerde men hardnekkig en halsstarrig ook maar iets van te gelooven.“

Ze noemen zich nieuw, maar ze bieden zoo weinig nieuws, en juist dat nieuwe is zoo zeepbelachtig, dat het een oogenblik wel prachtig in de zon glinstert, maar voor het tochtje van een even opengaande deur opeens weer uiteenspat“²⁹⁾

„De arme gemeente is zeeziek van al die zwe(r)-vende halfheden, van dat eindeloos verschuiven der grenzen en verbleeken van kleur op kleur waaraan de irenischen nu deze reeks van jaren het publiek gewend hebben. Alles is van hun gading, mits op één voorwaarde, dat het niet helder van kleur, niet beslist van tint, niet scherp belijnd zij.“³⁰⁾

„De gemeente weet en beseft nu eenmaal, dat als het Woord Gods weer een rotssteen der vastigheden is, dat er dan ook iets vast, iets beslissend, uit moet voortkomen en daarom wendt ze zich af van de irenische groep, die altijd aan het opsmelten, aan het losweken, aan het vloeiden maken der dingen is, en nooit den moed vindt om eens met den apostel kordaat te zeggen: ik haat den rok die van het vleesch besmet is.“³¹⁾

Ondanks het velerlei verschil van theologische opvattingen, dat binnen de omheining van het irenische kamp is te bespeuren, moet er toch een gemeenschappelijk, door allen aanvaard principe zijn, dat hen in de praktijk van het kerkelijke en universitaire en politieke handelen een gedragslijn doet volgen.

Dat principe is er inderdaad.

Het is het beginsel van het legitimisme³²⁾, de leer, die, praktisch loslatend het beginsel: „er staat geschreven“, alleen maar ziet naar „wat is geschied“. De dingen moeten gelaten worden zooals ze zijn, want God heeft ze zoo gemaakt! Geen energieke kerkreformatie, geen krachtige politieke actie. „Men moet God laten werken“. „Afwachten“. „Bidden“. „De gegeven toestand aanvaarden“. Niet breken desnoods met een valsche kerkelijke organisatie.

Reeds Groen had ontzaglijk met deze opvatting te worstelen gehad. Moet de kerk door rechtsherstel worden gereformeerd, door kerkrechtelijke uitdrijving van de modernen en desnoods ongehoorzaam zijn aan de kerkelijke besturen (aldus Groen) of moet men alleen preeken, evangeliseren, bidden, de kwaal laten uitzielen (zoo Da Costa).

Fel heeft Kuyper dit funeste beginsel bestreden. Als hij in een rede enerzijds de Gereformeerden en anderzijds de Modernen heeft geleekeend, schetst hij de irenische groep als volgt: „En tusschen deze beide even energieke groepen in, vlijt zich dan op het elpenbeenen eergestoelte in het zachte kussen van satijn een derde gezelschap neder, wier slechtste type u een Gallio, wier beter beeld u een Gamaliël en wier fijnste karakter u een Erasmus toonen kan. Mannen die drijven naar de stroom drijft, maar in dien stroom nooit koers noch vaart wisten te nemen; die (hun wilskracht tot keuze, hun geestkracht tot kloek daad onbekwaam) hun lieve leven lang tusschen de polen in slingeren, en, nooit verstaan hebbende wat heldenmoed, noch ooit gegist hebbend, wat hooger geestdrift beteekent, de kustvaart in een visschersloep o, zoo behagelijk vinden, maar nooit afsteken naar de diepte der zee. Half het aardse en half het beter Vaderland! Altoos Middelmaat hun leus, en Geleidelijkheid hun Shibboleth. Helden op het asfaltplaveisel, maar hoog op het wilde bergpad van duizeligheid ineenzinkend, zoo niet sidderend van angst.“³³⁾

Nog dieper heeft hij het drijvend beginsel van al de irenischen gepeild in zijn onovertroffen rede „IJzer en Leem“. Daar vinden we het volgende: „Maar dieper nog vreet de derde kanker in, die van het Legitimisme, dat tot zelfs in gereformeerde kringen zijn alle energie-doodende werking gevoelen doet. Waaraan herkent ge dit gif? Hieraan, M. H., dat een mensch zich vermeent, om Gods verborgen wil voor Zijn geopenbaarden wil inste te schuiven. Schriklijke dwaling, die in de dagen der Hattemisten en hun antinominiaansche gebroedsel ten slotte alle stutten der eerbaarheid heeft omgerukt, en onder het roepen van „Heere, Heere!“ in het slijb der gruwbaarste zonden verzonken is! Welnu, datzelfde Legitimisme steekt ook thans den zondigen kop weer op, en praat u aan, „dat de dingen toch niet anders zijn, dan God ze gewild heeft“, „dat God zelf, als het anders worden moet, het wel anders

maken zal“; „dat wij er hebben af te blijven, en wat is, stil moeten laten doorwerken“, want dat, „wat er ook voor toestand geboren worde, het een mensch niet toekomt, iets te bestaan tegen 's Heeren wil“. Zoo zingt de Sirene haar lied op vrome tonen en ze verrukt en verleidt er de zielen mee. Het oude liedeken alsof de dief tot dief gepraedestineerd ware, en op dien grond door Gods wil tot dieverij geroepen. Een schriklijke dwaalleer, die natuurlijk alle Protestantsche, en alle Gereformeerde wezen ondermijnt. Want als Gods verborgen wil, en niet de wil die in Zijn Woord geopenbaard is; ons ten richtsnoer strekt, waarloet dat Woord dan, en waartoe dan de Wet des Heeren?

En daarom, God verlosse er ons van, Broederen, want dat Legitimisme is, op geestelijk terrein overgebracht, voor alle Christelijk, voor alle Gereformerd, voor alle eerbaar leven de dood!“³⁴⁾

Heel deze geesteshouding is niets anders dan een „gesluisd Pantheïsme, dat u influistert, hoe „niets mag gemaakt, maar alles moet groeien“; hoe ook zonder de ingrijping der tuicht „de waarheid vanzelf wel de leugen overwinnen zal“; hoe „een deel van waarheid in elke dwaling schuilt en dies aan die dwaling tijd dient gelaten, om haar waarheidskiem te ontwikkelen“, en wat zoetelijk verleidende phrasen er meer zijn, om ons te bekoren door het schoon van een ongestoord en dus uitziend proces, waarin alles gemengd en vermengd ligt, en waardoor ten slotte de leugen in de waarheid, ja, zelfs de zonde in de deugd verslonden wordt. O, ge kent de gevaarlijke verleiding van deze pantheïstische gedachte van het „ongestoorde, zichzelf roddend proces der historie“ niet.“³⁵⁾

Wat de Irenischen willen is niets anders dan het huldigen van een „doorziek-systeem“. En aan dat „doorziek-systeem“ ligt „een beschouwing over des menschen natuur en het wezen der zonde ten grondslag, die we als uitbroedsel van filosofische gedachten spinsels op grond van Gods Woord verwerpen; en er ligt evenzoo in een verwarren en dooreenmengen van Gods geopenbaarden en verborgen wil, die we diep onethisch, wijl onzedelijk vinden, en waardoor in waarlijk niet geringe mate de veerkracht van karakter en de stoere energie der persoonlijkheid bij onze irenische vrienden wordt ontzenuwd en verzwakt.“³⁶⁾

Deze irenischen hebben Kuyper en de zijnen rusteloos, heftig, dikwijls ook bitter en weinig nobel bestreden.

Zij hebben, om maar iets te noemen, in 1875 de oprichting van een Christelijke Universiteit verhinderd.

Zij hebben, in 1880, de oprichting van de Gereformeerde Universiteit hartstochtelijk tegengestaan.

Zij hebben in 1886 Kuyper en de zijnen onbewogen de kerk uitgeworpen als heidenen en tollenaars.

Wij willen van dien strijd der irenischen tegen Kuyper iets gaan zien.

Ontroerend is het om na te gaan, hoe Kuyper geleidelijk aan al scherper tegenover de orthodoxe „broeders“ en de irenische vrienden is komen te staan.³⁷⁾ Hij heeft een botsing nooit begeerd, maar de onverbiddelijke logica van een alles beheerschend beginsel, waaraan hij trouw bleef, heeft hem voortgedreven, en zoo is de oorlog ontketend en al feller aangewakkerd tot het ten volle tot een breuk kwam, bijna op elk terrein.

Als student was Kuyper modern, van Groen had hij nooit wat gelezen. In Beesd, zijn eerste gemeente, raakte hij los van het modernisme, maar bleef nog enkele jaren sterk onder ethischen invloed. Maar 't was slechts een doorgangsfase. Kuyper was op weg om Gereformeerd te worden. En naarmate hij dat meer wordt, en dienovereenkomstig handelt, rijzen de conflicten. De een na den ander der irenische leiders keert zich dan van hem af.

Niet vóór 1868 is Kuyper in persoonlijk contact gekomen met de orthodoxe en irenische leiders in den lande. Met open armen werd hij ontvangen. Buiten alle afmeting, zoo schrijft Kuyper later, was zelfs de consideratie waarmee men aanvankelijk den home novus (den nieuwing) in dien kring van toongeveren legentrad.

Chantepie de la Saussaye had Kuypers eerste kerkelijke brochure met veel lof aangekondigd. Hij liet Kuyper zelfs voor hem optreden en bevestigde hem gulle gastvrijheid. Door Beets werd hij naar Utrecht gehaald.³⁸⁾ Van Toorenenbergen

34) „IJzer en Leem“, p. 34.

35) Idem, p. 25.

36) „De Heraut“, No. 215.

37) Meermalen gaf Kuyper een boeiende schets van zijn opnemings in en uitwerping uit den kring der toonaangevende orthodoxen. Zie: *Confidentie*, p. 43 v.; *Revisie der Revisie-legende*, p. 25 v.; *Bedeeld noch Gezegd*, p. 25 v.

38) Dit werd mij meegedeeld door Prof. Honig, Beets, toen nog predikant te Utrecht, maakte den Kerkeraad aldaar attent op den jongen dominé van Beesd, die, modern van de Universiteit gekomen, naar hij vernomen had, orthodox was geworden. De vader van Prof. Honig, die onderling was, behoorde tot de commissie, die Dr Kuyper is wezen „hooren“. Hartelijk dank ik ook hier mijn hooggeachten Leermeester voor deze mededeeling en voor het verlot deze interessante bijzonderheid te mogen publiceren.

22) „De Heraut“, No. 54.

23) „De Heraut“, No. 52.

24) „De Heraut“, No. 350.

25) „De Heraut“, No. 113.

26) „De Heraut“, No. 54.

27) „De Heraut“, No. 54.

28) „De Heraut“, No. 54.

29) „De Heraut“, No. 94.

30) „De Heraut“, No. 200.

31) „De Heraut“, No. 200.

32) „De Heraut“, No. 255.

33) „Tweeërlei Vaderland“, p. 23.

kwam h
Bronsv
catie, m
Zoo ar
rend, ho
Van de
in de Be
kwaad g
gers we
van die
als men
altijd iel
Vooral
schen ke
dien, hij
hij juist
had heb
Toen
zelfstand
de zijne
tepie vo
want de
onder, n
levenskr
Op ee
Van Toe
zijn lang
hetzelfd
theorie
Gereform
Kort
Oosterze
en dat
het eind
Beets
van Gr
gansch
Groen l
zichzelf
lijke ge
motto 2
zonen v

Gij
Ma
Uw
En
Gij
Gij
Ma

In 187
bij de
openba
winnen
hij een
dan te
Schrift
inleidin
heele
scheidb
Ja ze
„Protes
orthodo
gevaar,
dreigde
(Dr Ku
kregen.

Kuyper
ander
„en een
weigere
interpel
werd te
niet va
beging

In d
kennen
hen, l
bij elk
mij die
schonk
diepe
tiëren
Toen
overkw
Groens
kruis. E

Felle
Naar
konkre
neemt

In 18
een C
gansch
de inst
oorzaa
weige
Zij wil
Toeren

39) Ri
Staats
40) Zi
41) Zi
belangrij
1870, p.
42) W
Rullman
43) R
44) B

te blijven, en
en", want dat,
bestaan tegen
haar lied op
id er de zielen
ief tot dief ge-
ond door Gods
riklijke dwaal-
tsche, en alle
Want als Gods
in Zijn Woord
itsnoer strekt,
e dan de Wel

an, Broederen,
k terrein over
alle Gerefor-
e dood!³⁴⁾
ls anders dan
u influistert,
ir alles moet
ingrijping der
leugen over-
arheid in elke
dwalnig tijd
em te ontwik-
le phrasen er
iet schoon van
proces, waarin
waardoor ten
zelfs de zonde
ge kent de ge-
theistische ge-
helfz reddend

ts anders dan
k-systeem".
„een beschou-
en het wezen
ds uitbroedse-
als op grond
r ligt evenzoo
i van Gods ge-
s we diep on-
n waardoor in
erkracht van
ersoonlijkheid
ontzenuwd en

en de zijnen
ren weinig
emen, in 1875
te Universiteit
van de Gere-
chtelijk tegen-
zijnen onbe-
lenen en tolle-
nischen tegen

, hoe Kuyper
de orthodoxe
i is komen te
begeerd, maar
alles beheer-
v bleef, heeft
log ontkend
i volle tot een

1. van Groen
d, zijn eerste
modernisme,
der ethischen
organgphase.
teerd te wor-
rdt, en dien-
conflicten. De
ers keert zich

soonlijk con-
renische lei-
werd hij ont-
schrijft Kuy-
waarmee men
u nieuweling/
rad.
uypers eerste
aangekondigd.
reden en be-
leets werd hij
orenbergen

schets van zijn
r. toonaangevende
ie der Revisie-
15 v.
onig. Beets, toen
ald aldair attent
i van de Univer-
dix was gewor-
ig was, behoorde
ooren". Hartelijk
eester voor deze
nte bijzonderheid

kwam hem op de vriendelijkste wijze tegemoet. Bronsveld had wel kritiek op zijn intrepredicatie, maar was hem toch zeer genegen.

Zoo argeloos in die orthodoxe kringen verke- rend, hoorde Kuyper veel, dat hem verwonderde. Van de goede, eenvoudige Gereformeerden, die hij in de Betuwe had leeren waardeeren, werd altijd kwaad gesproken. Over de Modernen en Gronin- gers werd nog wel eens wat goeds verteld. Maar van die Gereformeerden moest men niets hebben, als men over hen sprak, mengde zich in de stem altijd iets bitters.

Vooraf trof Kuyper de afkeer, dien deze men- schen koesterden voor Groen en zijn partij. Groen dien hij nog nimmer had ontmoet, maar over wien hij juist onder het volk met zoo grooten eerbied had hooren spreken.

Toen het duidelijk werd dat Kuyper, geheel zelfstandig, al meer den kant uitging van Groen en de zijnen, begon de verwijdering te komen. Chan- tepie voegde hem toe: Gij bederft alles voor ons, want de partij van Groen was er zoo goed als onder, maar door uw schrijven ontvangt ze weer levenskracht.

Op een predikantenvergadering in 1868 maakt Van Toorenenbergen Kuyper tot het mikpunt van zijn lang niet malsche kritiek. En hij schreef in hetzelfde jaar aan Groen: „Kuyper voert een theorie van kerkregering in zijn schild, die onze Gereformeerde Kerk in haar hartader kwelt.“³⁹⁾

Kort daarop scheldt de eervoorzitter Prof. Van Oosterzee hem uit voor een „politieke tinnegiet“ en dat nog wel in een publieke vergadering aan het eind van een zeer stichtelijke openingsrede.

Beets typeerde in 1869 Kuypers actie met die van Groen als daemonisch en misdadig. En gansch niet ootmoedig, vergeleek hij Kuyper en Groen bij Joab en Abisai, de zonen van Zeruja, zichzelf aldoo min of meer toeëienend de geeste- lijke gemeenschap met David: Immers onder het motto 2 Sam. 3:39 midden (en deze mannen, de zonen van Zeruja, zijn harder dan ik) rijmde hij:

Gij zijt wel mannen van mijn richting,
Maar zijt geen mannen naar mijn hart;
Uw werk is niet tot vredestichting,
En zij het strijden ook verplichting,
Gij doet veel meer, gij tegt en tart.
Gij zijt wel mannen van mijn richting,
Maar zijt geen mannen naar mijn hart.⁴⁰⁾

In 1870 zal Dr Kuyper de leiding op zich nemen bij de uitgave van een „Geschiedenis der Gods- openbaring“. Veel medewerkers had hij reeds ge- wonnen. Vóór de eigenlijke uitgaaf begon, schreef hij een inleiding, naar eigen oordeel eer te ruim dan te eng. Hij bepleitte daarin de stelling: de Schrift is Gods Woord. En zie, na lezing der inleiding bedankten de meeste medewerkers. De heele Utrechtsche orthodoxie zond hem een scheidsbrief.⁴¹⁾

Ja zelfs werd een nieuw tijdschrift opgericht, „Protestantsche Bijdragen“, waaraan ethischen en orthodoxen samenwerkten, vanwege het ontzaglijk gevaar, dat van de zijde der Gereformeerden dreigde, nu zij een wetenschappelijk gevormd man (Dr Kuyper n.l.) als woordvoerder hadden ge- kregen.⁴²⁾

Kuyper zelf schrijft ervan dat de een na den ander uit dien kring hem de vriendschap opzei, „en een enkele, die onder u aan het ostracisme weigerde mee te doen, werd er gedurig over ge- interpelleerd, had er heel wat om te verduren, en werd telkens aangevallen, alsof hij, met mij ook niet van zich te stooten, een ergerlijk vergrijp beging.“⁴³⁾

In dien tijd leerde Kuyper Groen persoonlijk kennen. Er kwam een intieme omgang tussen hen. „En toen ging er licht voor mij op. Want bij elk gesprek, waardoor Groen van Prinsterer mij dieper blik in zijn hart en zijn bedoelen schonk, kwam er telkens iets meer bloot van de diepe wonde, die de tegenwerking zijner dissen- tieerende vrienden in zijn hart geslagen had.“⁴⁴⁾

Toen zag Kuyper dat hem niet iets vreemds overkwam. Hij was erfgenaam niet alleen van Groens leiderschap, maar ook van diens levens- kruis. Hij deelde het lot van alle reformatoren.

Feller nog wordt de strijd en de haat.

Naarmate Kuyper voortwerkt en zijn beginselen konkretiseert in allerlei plannen en organisaties, neemt de afkeer toe.

In 1875 wordt een ernstig plan gemaakt voor een Christelijke Universiteit uitgaande van de gansche orthodoxie in Nederland. Algemeen is de instemming. En toch mislukt de opzet. En de oorzaak? Bronsveld en Toorenenbergen weigerden zelfs een samenspreking! Zij wilden met Kuyper niet in zee gaan. En Toorenenbergen schreef zóó, dat Gunning er leed

over droeg en maar liever had, dat Kuyper er niet verder naar informeerde.⁴⁵⁾

En als de Vrije Universiteit zal worden opge- richt, dan zijn weer de felste bestrijders: Van Toorenenbergen en Bronsveld. Dan laait de vlam der polemiek hooger op dan ooit te voren. Dan is er ook weer de pijnlijke, ontroe- rende tragiek, dat de bitterste van alle tegenstan- ders juist die twee mannen zijn, die, gerekend naar hun geloofsovertuiging, het dichtst stonden bij den grondslag der jonge hoogeschool.

Zoo ver ging hun afkeer, dat Van Toorenen- bergen een bezoek bracht bij de oude Mevrouw Groen van Prinsterer om haar te ontraden eeni- gen geldelijken steun aan de jonge stichting te verleenen.⁴⁶⁾ En Bronsveld achtte het niet be- neden zich, te schrijven: „Liefst spreek ik niet over de zoogenaamde „Vrije Universiteit“. Ik kan het moeilijk anders doen dan op den toon der ironie of verontwaardiging.“⁴⁷⁾

Het verzet tegen en de afkeer van Kuypers re- formatorischen arbeid komt tot een hoogtepunt in den tijd der Doleantie.

De Doleantie-beweging was, evenals de actie voor de oprichting eener Vrije Universiteit, niet anders dan een consequent en getrouw doorgaan in de lijn van Groen. Er was tusschen Groens opvatting over de reformatie der Kerk en die van Kuyper geen principiële verschil. Enthousiast heeft Groen Kuypers program voor kerkherstel toegejuicht. Zijn artikelen (later gebundeld) over de vrijmaking der Kerk noemt Groen „meester- lijke Memoriën van Toelichting“. De overdenking ervan zou een belangrijke schrede verder brengen op den weg der kerk-emancipatie.⁴⁸⁾

Het eenige verschil tusschen beider strijd is, dat Kuyper kon maaien wat Groen had gezaaid. Groen zag iedere poging tot kerkherstel falen door de ijskoude onverschilligheid der „vrienden“. Zij riepen maar, b.v. bij monde van Bronsveld: „Her- vorming van binnen naar buiten; eerst het leven, dan de richting; eerst het hart en dan de hand; eerst kerkbewustzijn en daarna kerkherstel“. Maar Groen moet daarop antwoorden: „Gulden tegenstellingen inderdaad; maar... is niet sedert 1816 een ontwakend kerk- bewustzijn (kiem van kerkherstel aanwijs- baar, telkenmale, vooral ook door de slapheid of vermeende wijsheid van laodiceïsme en or- thodoxophobie gesmoord?“⁴⁹⁾

Kuyper heeft met al de kracht van zijn geweldig kunnen het „kerkbewustzijn“ inderdaad gewekt en verlevendigd bij duizenden en duizenden en toen de keuze van gehoorzaamheid aan Jezus Christus óf aan de synodale machten op één punt werd toegespijst, hebben duizenden gekozen, uit volle overtuiging, voor den Koning der Kerk.

En dan ontstaat een broedertwist van ongeken- de felheid. Dan komt een lafheid en karakterloos- heid openbaar als nooit te voren.

In 1883 b.v. hadden een groot aantal predikanten en ouderlingen, plechtig verklaard, dat zij als ge- reformeerde belijders gehouden waren de gemeen- schap met een Kerkeraad te verbreken en als doleerende Kerk op te treden, wanneer het doen en de toelag van zulk een Kerkeraad ingaat tegen Jezus' koningschap. Plechtig hadden ze dat voor Gods aangezicht beloofd. Maar als het onder- stelde feit zich voordoet, en de noodzaak tot breken komt, dan breken niet minder dan drie en dertig predikanten inderdaad, ja, maar niet het synodale juk, doch wel hun belofte.⁵⁰⁾

In 1874 en 1879 schreef Bronsveld, toen de Sy- node voorstellen deed en aannam, waardoor or- thodoxe kerkeraden konden gedwongen worden moderne leerlingen toe te laten tot het Heilig Avondmaal: „Als zij (de Synode) het nu ons on- mogelijk maakt, te doen, wat wij beloofd hebben, namelijk de leer handhaven, op de zuiverheid der leer en belijdenis toezien — moeten wij dan toch maar doen „al wat zij ons zegt“, en haar woord stellen boven Gods Woord? Dat kan, dat mag niet van ons gevorderd worden.“

En als de Kerkeraad van Amsterdam enkele jaren later Bronsvelds woorden inderdaad over- neemt en juist bij de aanneming van moderne leerlingen: dat kan, dat mag niet van ons ge- vorderd worden, dan schrijft diezelfde Bronsveld: Ik ben mij niet bewust van de zoo vaak gemaakte tegenstelling tusschen Woord van God en regle- menten!⁵¹⁾

Ja dat is het verschrikkelijke geweest in den Doleantie-strijd: de „broeders“ hebben de refor-

45) Rullmann, *Vrije Universiteit*, p. 15. Kuyper, *Revisie der Revisie-legende*, p. 31.

46) *Revisie der Revisie-legende*, p. 31. Bede om een dubbel „corrigendum“, p. 14, noot.

47) Zie Rullmann, *Bibliographie*, II, p. 80.

48) Ned. Ged. I, 115/6. Groen spreekt van een drietal ver- toogen in „De Heraut“. Het zijn er evenwel vier. Het laatste artikel had Groen zeker nog niet gezien toen hij dit schreef. De artikelen zijn gebundeld in: *Vrijmaking der Kerk*. Am- sterdam, H. de Hoogh & Co., 1869.

49) Ned. Ged., I, 156.

50) Zie: Rullmann, *Doleantie*, p. 264.

51) Zie: Rullmann, *Kerkherstel*, p. 248.

matie der Kerk van Christus met verbeten woede tegengewerkt.

De strijd voor de reformatie was gericht op de uitdrijving van de Christusverloochenaars. Maar als die strijd op het heetst is, dan wijken de modernen, de eigenlijke vijanden, terug en komen in de achterhoede en in de vuurlinie staan dan als trouwe kampioenen voor de handhaving van de goddelooze, kerkverwoestende synodale mach- ten, de belijders van Christus' naam. En hun woede is het grootst, hun zwaard het scherpst.

De groote tegenstanders in Amsterdam zijn: Hogerzeil, de orthodoxe, de man die schrijven dorst, dat, wanneer de wettige (!) besturen dingen, die men in strijd achtte met Gods Woord en de „duidelijke belijdenis“ der kerk, niet wilden ver-anderen, men de Kerk maar moest verlaten of onder protest moest berusten, hopende en biddende, dat de Heere God het zelf nog eens wenden mocht!⁵²⁾

Vos, de confessioneele, de opvolger van Kuyper als predikant van Amsterdam, de man die zijn collega's uit de bediening joeg, rookend voor den afgod der eene, ongedeelde Vaderlandsche kerk, de gemeenschap aller niet-Roomschen.

Westhoff, eens de „trompetter van Kuyper“ genoemd, later de verrader der broederen, de man die wederrechtelijk den sleutel van de kos- terij der Nieuwe Kerk meenam en de deur ervan met ijzeren platen pantserde.

En denk aan het classicaal bestuur, dat den onbegrijpelijken moed had predikanten en ouder- lingen zonder verhoor, zonder officiële aanklacht, alleen op grond van een verklarer-rapport uit hun ambten te ontsetten! Het classicaal bestuur, dat op een enkele uitzondering na, geheel en al bestond uit belijders van Christus. Met zülke ar- gumenten verdedigde dat bestuur zijn goddelooze handelingen, dat het moderne blad *De Hervor- ming* ervan schreef: „O, wij zijn er van over- tuigd, dat de mannen, die dit schreven, zelve moeten gevoeld hebben, dat zij hier als hand- havers der reglementen tot een jammerlijke reglementaire uitvlucht de toevlucht na- men; tot eene dier gedrochtelijke ficties, waarvan zij, die van confessioneel standpunt uit de reglementen willen handhaven, maar al te dikwijls genoodzaakt zijn zich te bedienen.“⁵³⁾

„Het Conflict is dan nu gekomen“, schrijft Kuy- per⁵⁴⁾, „maar niet, gelijk het behoort had, tus- schen de Belijders en de Loochenaars van den Heere Jezus Christus, maar tusschen die Be- lijders onderling, en dat hebben niet wij ge- zocht, maar hebt gij, Irenischen gewild“.

„Diezelfde predikanten, die men nooit, nooit had zien opstijven, zoo dikwijls als de heil- igheden des Heeren bedreigd wierden; ja, de „vrij- bluswater“ pleegden aan te dragen, de „vrij- vlammende geestdrift“ uit te dooven: zag, nu, nu het stoffelijk goed en kerkelijk beheer gold, op eens opvliegen in een ijver, zooals ik nimmer zelfs in onze Tweede Kamer, onder poli- tische heeren, zag.“⁵⁵⁾

Modernen en belijders van den Christus gingen nu samen.

„Op eens waren Berlage en Ternooy Apèl met Vos en Westhoff weer „vriendjes“ geworden.

Wat wonder, het ging tegen den gemeen- schappelijken vijand.

En die vijand was de... Calvinist.“⁵⁶⁾

Nog één moment uit den strijd van de Irenischen tegen Kuyper en de zijnen moeten we nu nog be- lichten.

En wel hun strijd wijze.

Eerst hebben we iets gezegd omtrent dien strijd zelf: een enkel woord over de methode van strijden, zooals die bij de Irenischen werd ge- vonden, mag niet ontbreken.

Wanneer we dat doen, moeten we steeds vast- houden, dat niet alleen het al of niet bevechten van een richting of strooming, maar ook de wijze, waarop men strijden gaat en de wapenen, die men daarbij gebruiken zal, ten nauwste samen- hangen met de overtuigingen, die heerschen over het hart.

Het drijvend beginsel, dat de Irenischen wel in een oorlog tegen de Gereformeerden jagen moest, was, naar Kuypers meening, het „Legiti- misme“, met alles wat daarachter ligt en er uit voort vloeit.

Wolnu, naar zijn overtuiging, steekt achter de strijd wijze der Irenischen eveneens een beginsel. En dat beginsel noemt Kuyper telkens weer: het is het dwepen met, het vereeren van de „per- soonlijkheid“; het is kort gezegd: het per- sonalisme.

Kuyper klaagt er gedurig over, dat de strijd der Irenischen den invloed van dat beginsel onder-

52) Zie: Fabius, *Voorheen en Thans*, p. 7.

53) Kuyper, *Het Conflict gekomen*, I, 9.

54) *Het Conflict gekomen*, III, 45.

55) *Het Conflict gekomen*, II, 37.

56) *Het Conflict gekomen*, III, 7.

57) Dikwijls wijst Dr Kuyper op het gevaar van het spreken over en dwepen met de „persoonlijkheid“. Hij moet daar niets van hebben. De Schrift weet er immers niets van. Men verge- lijke „De Heraut“, No. 252; No. 270 en vooral No. 387. Het prachtige artikel in dit laatste nummer werd overgenomen in „De Reformatie“ van 1 October j.l.

gaat. Hoe langer zoo meer neemt die een persoonlijk karakter aan, zegt hij in 1885.

„Persoonlijk in drieërlei zin.

Vooreerst, doordien ze, gelijk nog onlangs, de hoogleeraar Dr Gunning, almeer het persoonlijke in den mensch, waar de Heilige Schrift, o, zoo weinig van weet of spreekt, tot het machtig motief voor heel hun theologisch oratorium kiezen.⁵⁷⁾

Ten tweede: doordien ze niets zoo euvel duiden, als dat men de personen hunner woordvoorders aan de gemeente als niet-gereformeerd voorstelt.

En ten derde, doordien hun bestrijding van de gereformeerden bijna geheel opgaat in het waken van kwaad vermoeden omtrent de oprechtheid, de futselheid en de solidariteit van de personen hunner tegenstanders.

Deze drie feiten volgen met logische noodwendigheid op elkaar: „een richting, die van den objectieven grondslag afleedt, en haar eigen steunpunt in het persoonlijke zoekt, die moet wel de persoonlijke vroomheid van haar geestverwanten hooghouden en omgekeerd de persoonlijke verkeerdheid van haar tegenstanders althans waarschijnlijk maken.“⁵⁸⁾

Welnu, overal in den strijd der Irenischen komt dit persoonlijke angstig voor den dag. We willen enkele staaltjes ervan weergeven. Na zooveel jaar kan dat zonder bitterheid geschieden. En voor 't verstaan van Kuypers strijd is het weten van dit alles noodzakelijk.

Toen Kuyper in 1878, rustig, met overvloedig bewijs, de innerlijke verdeeldheid der orthodoxe groep had getoond, barstte een ongekende woede los. De eenheidswaan mocht niet verscheurd! En Kuyper moest schrijven: „Er zijn wespen uitgevlogen, wespen die letterlijk hun best doen om vinnig te steken.... Is dat niet droef en ergerlijk?“⁵⁹⁾

Het streven der Gereformeerden op elk terrein werd verdacht gemaakt en gehoond.

In een van zijn toespraken noemt Van Oosterzee dat streven het inbegrip van al wat partijzuchtig en afkeurenswaardig is. En op een vergadering van de Evangelische Alliantie in Bazel geeft hij er een onware en hachelijke caricatuur van.⁶⁰⁾

Als Prof. Valeton in 1880 de lessen aan de Rijksuniversiteit opent, dan durft hij beweren: „daar is veel te zeggen tegen de wijze van optreden der Gereformeerde partij, tegen haar verdachtmaken van andersdenkenden, hare groote woorden en innerlijke onwaarheid.“⁶¹⁾

Zelfs liet Prof. Kruijff de gelegenheid van het onthullen van een grafmonument voor Prof. van Oosterzee niet voorbijgaan, om de Geref. richting te lozen. We vinden daarin deze passage: „neemt zelf afdruk van de tengevoel van allerlei partijdrift de leus hi...“ (Christen is mijn naam, gereformeerd onder menschen mijn bijnaam — een leus van Van Oosterzee. C.V.) voor een pooze worde omgekeerd, zoodat Christus achter de vaders uit de zeventiende en achttiende eeuw komt te staan, enz.“⁶²⁾

Maar het ruwste is wel wat we vinden in „De Heraut“ nr 211, waar Kuyper het volgende schrijft:

„Een Christelijk blad heeft durven schrijven, dat het daarom week aan week zoo grofweg met bonken steen naar de gereformeerden smeedt, omdat de gereformeerden (enkele goeden niet te na gesproken) rechtstreeksch goddeloosheid en zedenbederf in het land bevorderden.“

In het bijzonder moest de Vrije Universiteit het ontgelden.

Van Toorenebergen zag in het weer opleven van een onverwaterde Gereformeerde theologie niet minder dan een ramp. En dat was een man, die zichzelf „Gereformeerd“ noemde!⁶³⁾

Valeton spreekt van een „schijn-universiteit“.⁶⁴⁾

Als nog onzeker is, waar de Vrije Universiteit zal gevestigd worden, schrijft Bronsveld het volgende in zijn Kroniek:

„Het verwondert mij, dat de Vereeniging nog niet weet, waar haar school zal gevestigd worden. Natuurlijk niet te Utrecht, waar allicht haar kweekelingen iets proeven konden van de „vergiftigde spijze“, welke daar wordt aangeboden. Groningen is wel wat verre. Nu blijven Amsterdam en Leiden. De heeren zullen zeven kiezen moeten. Maar, in hun plaats, zou ik allen schijn vermijden willen, dat hun onderwijs eenige aanvulling zoekt of bedoelt van een staats- of stedelijke universiteit. Zoodat gij weet, mijn lezer, is het stelsel van aanvulling ten vorigen jare zoo heftig mogelijk bestreden geworden. En nu schijnt men het plekje te zoeken, dat de meeste voordeelen afwerpt door zijn betrekking tot een rijks- of stadshoogeschool. Om alle verdenking af te weren dat men in eenig opzicht aanvulling wenscht — zou de te stichten school

KUYPERIANA.

In dit artikel komt Dr Kuyper zelf aan 't woord!

Zou een „Kuyper-nummer“ volledig zijn als we „our masters voice“ niet hoorden?

We zullen hem daarom alleen een beetje inleiden en soms een beetje uitleiden — maar 't is uitsluitend om zijn woorden te doen.

En 'k weet zeker: U zult verbaasd staan over zooveel onverwachte, interessante, pikante, profetische uitspraken!

De humor ontbreekt niet, evenmin als de bekende historie, ge weet wel, die zich steeds herhaalt.

We hebben voor dit artikel alleen geput uit oudere, weinig bekende, publicaties van Dr Kuyper.

Nog één ding: Dit artikel had heel makkelijk honderd-maal zoo lang kunnen worden.

En daar gaat te dan!

Dr Kuyper was volop „negentiende-eeuwer“.

Van top tot teen was hij een figuur uit de nieuwste geschiedenis. Hij voelde zich thuis in zijn aera en wilde juist in zijn tijd het Calvinisme weer tot bloei brengen. Hoor maar naar wat hij aan Prof. Harting schrijft in een open brief („Heraut“ No. 330):

Uw voorstelling, als voelde ik zelf al het hopeloze, dat in elk opzichte tegen den stroom der moderne

verrijzen moeten in het hart der Veluwe. Daar had men dan tevens de oude, geijkte schrijvers bij de hand, uit wie enkelen tegenwoordig een dusgenaamd Gereformeerd dialect aanleeren. Ik weet dat „De Standaard“ deze woorden „weergaloos scherp tegen broeders“ zal noemen, enz.“

Dr Kuyper neemt het stuk over in „De Heraut“ en plaatst er dit onderschrift onder:

„Wat „De Standaard“ aan deze woorden vindt, weten we niet. Ons dunkt dat ze niet zóózeer „weergaloos scherp tegen broeders“ zijn, als wel compromitterend voor den belijder van Jezus, die ze liet ontglippen aan zijn pen.“⁶⁵⁾

En als de Universiteit geopend is, volgt deze tirade van denzelfden doctor theologiae:

„Dr Kuyper heeft op 20 October het voor aller oog bestaan, zich los te scheuren van zoovele mannen, die tot beden het vertrouwen der gemeente hadden en door wie menigeen was geleid tot Christus. Het kan niet anders, zoo zegt hij; er brandde een vuur in zijn binnenste; hij moest. — Welnu. Als een oordeel dan komt deze school, als een oorzaak van een onverzoenlijken strijd tusschen hen, die op den 20sten October hebben gejubeld, en allen, die toen hebben gezwoegen of zich bedroefd hebben. Of tot dien prijs de „Vrije Universiteit“ niet duur, niet te duur is gekocht?

„Ik zeg hierop geen neen!“⁶⁶⁾

Zoo dorst een man schrijven, die wist hoe Dr Kuyper de eenheid der broederen had gezocht. Bij Bronsveld zelfs geen enkel waardeerend woord voor de moed en volharding, de liefde en offervaardigheid die in het stichten der Vrije Universiteit openbaar werd.

Hoe fel dit alles ook is, het haalt niet bij wat de bekende Ds J. van Dijk Mz., de leider der Doetinchemsche Inrichtingen, den volke kwam verklaren. Deze verzekerde n.l., dat die Universiteit was „een geesels dien de rechtvaardige God tijdelijk duldt“ als straf voor veler zonden.⁶⁷⁾

Natuurlijk moest Dr Kuyper heel harde stooten verduren.

Toen Kuyper in Amsterdam over de Uitverkiezing preekte, hield een liefhebbende collega een „tegen-preek“, waarin hij verklaarde, dat wie het „Christus voor allen“ loochende, vervloekt is.⁶⁸⁾

Bronsveld verklaarde publiek, dat het Kuyper niet te doen was om een herleving van de Gereformeerde Theologie, maar om het „professor-spelen“. Hij kon Kuyper „moelijk meer als een broeder beschouwen“, want deze leefde van „miskennis en verdachtmaking“. „De Heraut“ was z.i. een blad, dat menschevergoding kweekt en de kerk verwoest.⁶⁹⁾ En als Kuyper de dissertatie van Dr Wagenaar over „De Afscheiding“ roemt, dan is Dr Bronsvelds oordeel gereed: het was „vleierij, welker boosaardige bedoeling voor niemand een verborgenheid was“.⁷⁰⁾

Kuypers voortdurende kritiek op de Schriftaanranding der Irenischen noemde Prof. Valeton „aanklachten uit motieven voor ieder doorzicht, in oogenblikken van hartstocht geuit“.⁷¹⁾

De kroon op alles levert evenwel Dr van Gheel Gildemeester, die koelbloedig neerschreef, dat Kuypers geschrijf „goede lectuur is voor een gesticht van krankzinnigen“.

Ook Kuypers medewerkers moesten het ontgelden.

In 1878 hield Dr Hoedemaker een rede over „De Reformatie en de Gereformeerde Kerk“. Hij betoogde daarin, dat de Gereformeerden geen partij waren, maar de kerk zelve zijn. Toen barstte weer Bronsveld los: Hij noemde dit een „gruwel“, „perfidie“, „een verkrachting van broederzin“, „een verkrachting van alle loyaliteit“.⁷²⁾

Ook Prof. Rutgers, de edele, rechtvaardige Rutgers, kreeg van deze modder zijn deel. Na een debat op de Meeting der Vrije Universiteit, in 1882 te Leeuwarden gehouden, waar Prof. Rutgers be-

toogd had, dat hij in de onderwerping van Geref. candidaten aan het bestaande proponentsexamen, niets anders zag dan een formaliteit, daar alleen de hoeveelheid kennis wordt gekeurd, noemde Ds Buitendijk hem in het „Wageningse Weekblad“ een jesuit, een oneerlijk, niet conscientieus, onchristelijk man, een vriend van slinksche wegen en goddelooze practijken.⁷³⁾

Dan, als zijn vriend en broeder zóó wordt behandeld, dan kan Dr Kuyper zich niet inhouden! En in diepe verontwaardiging slingert hij den bitteren Irenischen het volgende vonnis toe:

„Volkomen afwezigheid van waardeering, grofheid op grofheid; ontaardende in hoogst laakbare personaliteit; een verdrinken van alle hooger motief in gronden van gemakzuchtige utiliteit; en boven en behalve dat alles een zelfs niet laten doorschemeren van eenige studie der quaestie, dien naam ook maar van verre waard.“

En dat overkomt u van mannen, die om u die onleeflijkheden toe te werpen, zich plaatsen aan den voet van het Kruis van Hem, die zelfs voor zijn bitterste tengers om vergeving tot den Vader bad.

Dat wordt u aangedaan door mannen van fatsoenlijke ontwikkeling, zelfs van classieke studiën.

Die pijl vliegt u toe van den kant van mannen, die om zooveel leeders en goeds als in hen uitblonk, een deel der liefde wonden van uw hart.

Ja, sterkst nog, zoo gansch onchristelijke polemiek druppelt tegen u van diezelfde vingers, die verzoenend worden toegestoken naar wie o, zoover reeds op den stroom der ontkenning afdreef.

Is dit verschijnsel niet droef? Is het geen veeg teeken voor de geestelijke veerkracht eener groep, die zich te zwak gevoelt, om zoo onedel wapentuig te laten rusten? Maar ook, moet er in den naam van Jezus niet om uitbranding van dit euvel geboden, zelfs bij hen, die er thans hun pen weer door ontsierden?

Men zie toch wel toe!

Het wordt in irenische kringen niet meer voor zonde gerekend, zich met vleeschelijke bitterheid en onheilige vinnigheid slag op slag en keer op keer uit te laten over de leidende broederen onder de gereformeerden.

Schriklijke dingen zouden we kunnen verhalen van de zondige woorden, die anders o, zoo lieve en zachte menschen zich zonder schamen of blozen veroorloven, zoodra zekere namen ook maar genoemd worden.

En nu, laat men in gereformeerde kringen vrij het oor te luisteren leggen, en het dan openlijk zeggen, of daar onder de beteren ooit op zoo bittere, vleeschelijke, minachtende wijze over de irenische broederen gesproken wordt, als men het onder hen over ons doet.

Waarom dit?

Acht men dan in irenische kringen dat de leidende broederen der gereformeerden verworpen zijn, tegenover wien alles geoorloofd is?

Zie, onder gereformeerden kan men telkens de droeve klacht over de afwijkingen der irenischen vernemen, over hun laten varen van een stuk der waarheid en over hun gevaarlijke denkbelden; maar hun personen gaan in eere uit, en waar Gods alleen het oordeel toekomt, oordeelen wij, except over de belijdenis nooit.⁷⁴⁾

Wij zijn aan het eind gekomen van onze schets over dit sombere moment in Kuypers grooten levensstrijd.

Op de beslissende momenten van zijn leven stonden de broeders tegenover hem en bevochten hem het felst.

Wat zou er geschied zijn als allen elkander hadden gevonden in de eene worsteling van Jezus Christus tegen het rijk van duisternis en leugen!

En toch — we verwonderen ons niet.

Zoo is het altijd geweest in 's Heeren Rijk en 's Heeren Kerk.

De leugen en de dwaling worden dan pas gevaarlijk, als ze vat krijgen op hen, die in de kerk zijn, als ze heerschen gaan in „broeders“.

En zoo wordt dit brok levensgeschiedenis van Abraham Kuyper de openbaring van een angstige werkelijkheid in de levensgeschiedenis van Christus' kerk.

C. V.

74) „De Heraut“, No. 239.

75) „De Heraut“, No. 245.

58) „De Heraut“, No. 377.

59) „De Heraut“, No. 13.

60) „De Heraut“, Nos. 47, 92, 95, 96, 97, 98.

61) „De Heraut“, No. 155.

62) „De Heraut“, No. 347.

63) „De Heraut“, No. 48.

64) „De Heraut“, No. 155.

65) „De Heraut“, No. 96.

66) „De Heraut“, No. 152.

67) „De Heraut“, No. 215.

68) „De Heraut“, No. 50.

69) „De Heraut“, No. 49.

70) „De Heraut“, No. 43.

71) „De Heraut“, No. 155.

72) „De Heraut“, No. 355.

73) „De Heraut“, No. 57.

levensbest
van mijn
ik tamelijk
mij zoo g
per spoor
de nacht
zicht de
door ons
wel gevoe
thuis; ik
in het ha
ik aan h
rouw te
Maar
en naar
weg zou
aan ande
in altoos
schap o n

Kuyper
Naar hij z
jaar gedur
nisme ten v
Ja, Kuype
„Heraut“

Zelden
waar woo
formeerd
Welnu,
B. dit se
misschien
helder lie
methode
kunst, mi
zuivere li
dere ontw
ga er zek
Wij voe
geheim v
dat veel v
ten ontva
noch ook
Synode
beroepen
Woord, b

Het leven
Meermale
is het altijd
beginnen
Maar bij
weg anders
Hoe in 18
hij eenmaal
gekomen“

Want
toch? I
mag geve
naar sua
met al z
worden, e
nen, waan
dier stille
Ik heb
De stud
mijn krac
tental ja
is het al
dat ik oe
Dogma
arbeid be
uit het W
Hooger
Persoon
goed afge
heeler hat

In den tij
dat Kuyper
de, die hier
Op een tij
van 24 Feb

Telkens
stroelen,
verklaard
Reformate
Dit boe
Het zou
zang stem
openbaar
verwekt h
Daarin
de Heere
volk rijk
en dat er
de kerken
vlammen

Maar b
Het klt
Wij alth
toe werke
maar die
toe gebrui

Geestig wi
In 1878 oe
van Prof. V
bevestigd wa
tons schrift
oratie had g
Rusteloos
critiek, tolk
randde.
De woede
grenzenloos
Naar aanle